

УДК 343.322

DOI: 10.31733/17-03-2023-320-322

Анна ПОЛІТОВА

доцент кафедри права

Маріупольського державного університету,

кандидат юридичних наук, доцент

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Відзначимо, що колабораціонізм у різних його формах і проявах властивий будь-якому збройному конфлікту, де присутня окупація. О. Сенаторова відзначає, що якщо у XIX ст. це були в основному конфлікти між державами, то сьогодні це більшою мірою внутрішньодержавні конфлікти, часто із втручанням іноземних збройних сил однієї чи кількох держав; асиметричні конфлікти за участі недержавних збройних груп; транснаціональні конфлікти, що перетікають через державні кордони; конфлікти з розмаїттям воюючих сторін, учасниками яких можуть бути сили міжнародних організацій, збройні сили держав, повстанські групи, приватні військові компанії та терористичні організації. Відповідно ускладнюються правові режими регулювання таких конфліктів [1, с. 7]. Певною мірою це відбувається і в Україні, де до 22 лютого 2022 р. правоохоронні органи не могли правильно кваліфікувати кримінально протиправні діяння про участь у мітингах чи незаконних референдумах і виборах у Криму чи у Донецькій та Луганській областях на підтримку окупаційної влади, участь у створенні чи функціонуванні окупаційної влади, публічні заклики на підтримку чи співпрацювати з російською окупаційною владою тощо, а після доповнення КК України ст. 111-1. Колабораційна діяльність виникають проблеми кваліфікації таких діянь.

Аналіз статистичної інформації Офісу Генерального прокурора України щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки свідчить про їх суттєве збільшення у 2022 р. (див. рис. 1), зокрема за ст. 111-1 КК України обліковано 3851 кримінальне правопорушення [2].

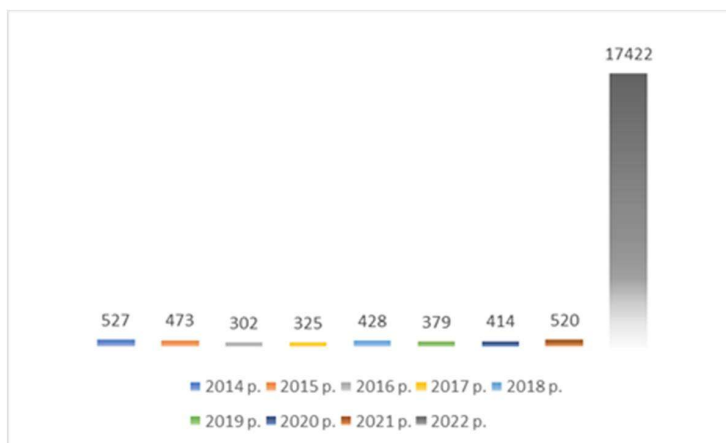

Рис. 1. Кількість облікованих злочинів проти основ національної безпеки у 2014-2022 рр.

Що ж стосується вироків, то проведений нами аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень щодо притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність, то судами першої інстанції винесено станом на 04.03.2023 р. – 365 вироків. Також варто відзначити, що «загалом у 2022 році Служба безпеки розслідувала понад 2600 справ щодо колаборантів. З них до суду передано вже понад 300. Набрали чинності 44 відповідні вирoki суду. До речі, майже 1000 кримінальних проваджень із загального масиву СБУ відкрила на території п'яти областей: Харківської, Херсонської, Миколаївської, Донецької та Луганської» [3].

Ми погоджуємося з Є. Письменським та Р. Мовчаном, що незважаючи на новизну норми про колабораційну діяльність, вітчизняна правова доктрина вже може похизуватися наявністю принаймні декількох ґрунтовних робіт, у яких на високому теоретичному рівні було праналізовано окремі проблеми кваліфікації та вдосконалення ст. 111-1 КК. Зокрема, йдеться про праці І. Бердник, М. Бондаренко, О. Кравчука, В. Кузнецова, А. Орлеана, М. Сийпюкі, Н. Стефанів, М. Хавронюка та деяких інших. Попри констатовану дослідницьку активність, чимало проблем, пов'язаних із тлумаченням, застосуванням і визначенням подальших перспектив відповідної кримінально-правової заборони, викликають полеміку, а окремі з них залишаються не достатньо вивченими [4, с. 356].

Проблема встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність не є новою для України, оскільки перші законопроекти були розроблені ще у 2017 році: Проект Закону про заборону колабораціонізму (реєстр. № 6170 від 09.03.2017 р.), Проект Закону про захист української державності від проявів колабораціонізму (реєстр. № 7425 від 20.12.2017 р., Проект Закону встановлення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах по подіям на території Донецької та Луганської областей (реєстр. № 7425-1 від 28.12.2017 р.). Що ж стосується закріплення у національному законодавстві поняття «колабораціонізму», то він розпочався у 2021 р. (див. Рис. 2.)

Номер реєстрації	Дата реєстрації	Суб'єкт законодавчої ініціативи	Назва законопроекту
2549	06.12.2019	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм)
2549/П	17.03.2021	Народний депутат України	Проект Постанови про відхилення проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм
5135	23.02.2021	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за адміністративне, економічне, військове, політичне, військово-політичне та інше співробітництво з державою-агресором - колабораціонізм)
5143	24.02.2021	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність)
5144	24.02.2021	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)
7186	21.03.2022	Народний депутат України	Пропозиції Президента України до Закону "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки"
7223	28.03.2022	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо розширення переліку кримінальних правопорушень за здійснення колабораційної діяльності
7329	29.04.2022	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та порядку досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки України
7329/П	03.05.2022	Народний депутат України	Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та порядку досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки України
7570	20.07.2022	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення
7647	08.08.2022	Кабінет Міністрів України	Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність
8077	26.09.2022	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність
8301	23.12.2022	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність
8301-1	05.01.2023	Народний депутат України	Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність

Рис. 2. Проекти законів щодо відповідальності за колабораційну діяльність

Саме повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 р. на територію нашої держави стало поштовхом до доповнення КК України і встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність – Верховною Радою України прийнято Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)». Разом з тим, доповнення КК України цією статтею не розв'язало проблему щодо кваліфікації кримінально протиправних діянь, а створило певні складнощі.

Намагаючись удосконалити цю норму, ініціатори законодавчих змін вносять різні пропозиції, аргументуючи їх, зокрема: «зважаючи на судову практику та отримані від правоохоронних органів відомості щодо наявних під час досудового розслідування та судового розгляду проблем та законодавчих прогалин, виявлено необхідність доопрацювання окремих положень вказаної статті» [5]. Але що пропонується? Так, наприклад, у Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу

України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність (реєстр. №8301-1 від 05.01.2023) запропоновано: 1) абзац другий частини першої викласти в такій редакції: «караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років або без такого»; 2) абзац другий частини другої викласти в такій редакції: «карається штрафом від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років або без такого та з конфіскацією майна або без такої» [5]. В іншому законопроекті, у Проекті Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність (реєстр. № 8301 від 23.12.2022) окрім посилення покарання, запропоновано: 3) у частині третій після слів «навчальних закладах» доповнити словами «(закладах освіти)»; 4) у частині четвертій після слів «окупаційною адміністрацією держави-агресора» доповнити словами «за винятком випадків, визначених законом»; 5) у частині п'ятій слово «добровільне» виключити, а після слів «у незаконних органах влади» доповнити словами «установах, підприємствах та організаціях»; 6) у частині сьомій слова «добровільне», «добровільна» виключити; 7) частину восьму викласти в такій редакції: «8. Здійснення громадянином України на тимчасово окупованій території України і на підставі законодавства, відмінного від законодавства України, професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав, або надання інших публічних послуг, – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої»; 8) пункт 4 Примітки виключити [6].

Проте, проблема правозастосування ст. 111-1 КК України полягає не у призначенні покаранні, а у тому, що чи є вона спеціальною щодо ст. 111. Державна зрада. Окрім того, суди при призначенні покарання, наприклад, за ч. 1 ст. 111-1 КК України щодо осіб, які вчинили цей кримінальний проступок, призначають здебільшого або мінімальне покарання, або максимальне покарання. Разом з тим, проблема притягнення до відповідальності за ст. 111-1 КК України полягає саме у формулюванні самих диспозицій. Саме на це й повинні звернути увагу ініціатори внесення змін і доповнень до законодавства України та виправити помилку щодо періоду учинення діяння – до окупації території (державна зрада) або після окупації (колабораціонізм), а також потребує уточнення назва Розділу I. Злочини проти основ національної безпеки України – оскільки містить кримінальні проступки.

1. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навч. посібник. К. : ФОП Голембовська О. О., 2018. 208 с.

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

3. СБУ передала до суду вже понад 300 справ проти колаборантів – Малюк. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3678324-sbu-peredala-do-sudu-vze-ponad-300-sprav-proti-kolaborantiv-maluk.html>

4. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 356-360.

5. Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність (реєстр. № 8301-1 від 05.01.2023 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41119>.

6. Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність (реєстр. № 8301 від 23.12.2022 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40894>.